

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA UALIMU DARAJA LA A
MAARIFA YA JAMII

614

Muda: Saa 3

MAJIBU

Mwaka: 2014

Maelekezo

1. Karatasi hii ina sehemu A na B.
2. Jibu maswali yote.

maktaba.tetea.org

1. (a) Mwinuko wa eneo lenye alama ya X ni meta ngapi kutoka usawa wa bahari?

Katika ramani ya kontua, mwinuko wa eneo huwakilishwa kwa mistari ya mviringo inayojulikana kama mistari ya kontua. Eneo lenye alama ya X limezungukwa na mstari wa kontua ulioandikwa 1800, maana yake mwinuko wa eneo hilo ni takribani meta 1800 kutoka usawa wa bahari.

(b) Badili kipimo ulichopewa kuwa cha maneno.

Kipimo kilichopewa ni 1:350,000. Kipimo hiki kinasomeka kama "sentimita moja kwenye ramani inawakilisha sentimita 350,000 ardhini". Ukibadili kuwa cha maneno:

“Kipimo cha ramani ni sentimita 1 kwa kilomita 3.5 ardhini.”

(c) Taja maumbile ya nchi yanayooneshwa na herufi M na E.

Herufi M inaonesha eneo la milima kwa kuwa mistari ya kontua iko karibu sana na kupanda juu kwa mwinuko.

Herufi E inaonesha eneo la tambarare au bondeni kwa kuwa mistari ya kontua iko mbali mbali, ikiashiria mwinuko mdogo au sehemu tambarare.

(d) Pima urefu wa barabara kutoka miraba fito 300159 hadi 503141 (andika jibu katika kilometa).

Kwa kutumia kipimo cha ramani 1:350,000, ukipima urefu wa barabara kwa sentimita kwenye ramani (k.mf. 5 cm), basi:

$$5 \text{ cm} \times 350,000 = 1,750,000 \text{ cm} = 17.5 \text{ km}$$

Hivyo, urefu wa barabara ni takribani kilometa 17.5

(Kumbuka urefu halisi unategemea kipimo halisi kilichopimwa kwenye ramani.)

(e) Chora mkatwa wa nchi kutoka alama B hadi alama C.

Mkatwa ni mchoro wa upande unaoonyesha mabadiliko ya mwinuko kati ya sehemu mbili. Unahitaji kupima mwinuko kwa kila kontua inayokatwa kati ya B hadi C kisha kuuchora kwa urefu kwenye mstari wa mlalo na mwinuko kwenye mstari wa wima.

2. Eleza kwa kifupi aina nne za tabia nchi zinazopatikana katika ukanda wa Afrika Mashariki.

Tabia nchi ya ikweta – Hupatikana karibu na ikweta, ina mvua nyingi mwaka mzima na joto la kudumu. Mfano ni maeneo ya magharibi mwa Uganda.

Tabia nchi ya savana – Hupatikana maeneo ya kati ya ikweta na jangwa. Ina majira ya mvua na majira ya kiangazi. Mfano, maeneo mengi ya Tanzania na Kenya.

Tabia nchi ya jangwa – Ina mvua kidogo sana na joto kali wakati wa mchana. Mfano, maeneo ya Kaskazini mwa Kenya.

Tabia nchi ya milimani – Maeneo ya mwinuko mkubwa huwa na baridi zaidi na mvua nyingi. Mfano, Milima ya Kilimanjaro na Meru.

3. Chunguza takwimu za hali ya hewa ya kituo B.

(a) Kokotoa wastani wa jotoridi kwa mwaka.

Wastani wa jotoridi kwa mwaka = $(27+26+26+26+25+24+24+26+28+25+26+27) \div 12 = 310 \div 12 = 25.83^{\circ}\text{C}$

(b) Tafuta mifko wa jotoridi.

Mifko = Jotoridi ya juu - Jotoridi ya chini = $28^{\circ}\text{C} - 24^{\circ}\text{C} = 4^{\circ}\text{C}$

(c) Tafuta kiasi cha mvua kwa mwaka kinachopatikana katika eneo hilo.

Jumla ya mvua kwa mwaka = $248+211+215+102+53+10+07+28+51+114+150+206 = 1395 \text{ mm}$

(d) Kituo B kinawakilisha aina gani ya tabia nchi? Toa sababu mbili.

Kituo B kina mvua ya wastani kwa mwaka (1395 mm) na jotoridi ya wastani (25.83°C), kinaweza kuwakilisha tabia nchi ya savana.

Sababu: Kuna majira ya mvua nyingi (Jan–Mar, Oct–Dec) na kiangazi (Jun–Aug), tabia hii huonekana katika tabia nchi ya savana.

(e) Kituo B kiko kizio gani cha dunia? Toa sababu mbili.

Kizio ni kitropiki kwa sababu jotoridi ni ya juu mwaka mzima na mvua huonyesha majira mawili ya mvua – tabia inayopatikana karibu na Ikweta.

Pia jua huwaka kwa wima sehemu hii mwaka mzima, hali ya kawaida kwa maeneo ya kitropiki.

4. (a) Eleza kwa kifupi kwa nini Mstari wa Tarehe wa Kimataifa umepindapinda.

Mstari wa Tarehe wa Kimataifa hupindapinda ili kuepuka kugawa maeneo ya nchi moja katika tarehe tofauti. Kwa mfano, visiwa au mataifa yenye kisiwa kimoja hupindisha mstari ili waendeleo kuwa na tarehe moja kitaifa.

(b) Mji wa Accra 0° ni saa 2:00 usiku wakati mji Y ni saa 7 usiku. Je, mji Y uko katika longitudo ngapi?

Tofauti ya muda = $7 - 2 =$ saa 5

Kila saa 1 = longitudo 15°

Saa 5 x $15^{\circ} = 75^{\circ}$

Mji Y uko kwenye longitudo 75° mashariki

5. Eleza kwa kifupi mambo manne yanayoathiri mtawanyiko wa jotoridi katika uso wa dunia.

Latitudo – Kadri unavyosogea mbali na ikweta, jotoridi hupungua.

Mwinuko – Sehemu za juu huwa na baridi zaidi kuliko maeneo ya tambarare.

Mikondo ya bahari – Mikondo ya joto huongeza jotoridi na mikondo ya baridi hupunguza joto.

Upepo – Upepo wa baharini huleta baridi au joto kulingana na asili yake, hivyo kuathiri jotoridi ya eneo.

6. Bainisha namna nne ambazo waafrika waliathirika kisiasa kutokana na uvamizi wa wakoloni kutoka bara la Ulaya.

Waafrika walipoteza uhuru wao wa kujitawala na kukabidhi mamlaka kwa wakoloni.

Viongozi wa jadi walidhalilishwa au kuondolewa madarakani, nafasi zao zikachukuliwa na wakoloni au vibaraka wao.

Waafrika waligawanywa kwa mipaka ya kisiasa isiyozingatia jamii, lugha au tamaduni zao.
Waafrika walinyimwa nafasi ya kushiriki kwenye mchakato wa maamuzi ya nchi yao.

7. Bainisha mafanikio angalau manne yaliyofikiwa na nchi za Kiafrika baada ya uhuru.

Kuimarika kwa elimu kupitia ujenzi wa shule na taasisi za elimu.

Kuboreka kwa huduma za afya kwa kujenga hospitali na kutoa chanjo.

Kuanzishwa kwa sekta za viwanda na kuendeleza kilimo ili kuinua uchumi.

Kushiriki katika mashirika ya kimataifa na kukuza diplomasia ya bara la Afrika.

8. Kwa kutoa mifano, eleza kwa kifupi aina kuu tatu za uchumi wa kikoloni ulioanzishwa wakati wa utawala wa wakoloni katika bara la Afrika.

Uchumi wa kilimo cha biashara – Walilima mazao ya biashara kama pamba, kahawa, miwa kwa ajili ya viwanda vya Ulaya.

Uchumi wa uchimbaji madini – Walichimba madini kama dhahabu, shaba na almasi na kupeleka Ulaya.

Uchumi wa kodi ya kulazimisha – Walikusanya kodi kutoka kwa Waafrika kwa kuwafanya wafanye kazi za kulazimishwa au kuuza bidhaa.

9. Bainisha makubaliano manne yaliyofikiwa na mataifa ya Ulaya katika mkutano wa Berlin uliofanyika kuanzia Novemba 1884 hadi Januari 1885.

Kila nchi ya Ulaya ilikubaliana kuhakikisha kuwa eneo lolote la Afrika litakalodaiwa lazima liwe limetwaliwa kimwili, si kwa jina tu.

Walikubaliana kuanzisha uhuru wa biashara kwenye bonde la mto Kongo na mto Niger kwa mataifa yote ya Ulaya.

Walikubaliana kuhusu kupambana na biashara ya utumwa na kuhakikisha kuwa koloni lolote litakaloanzishwa linakuwa na utaratibu wa kukomesha utumwa.

Walikubaliana juu ya mipaka ya maeneo yao ya kikoloni ili kuepusha migogoro baina ya mataifa ya Ulaya wenyewe.

10. Eleza kwa kifupi malengo manne ya kuundwa kwa Umoja wa Afrika (AU).

Kukuza mshikamano na umoja wa nchi za Afrika kwa kushirikiana katika maendeleo ya bara.

Kuhakikisha amani na usalama wa bara kupitia usuluhishi wa migogoro na ulinzi wa haki za binadamu.

Kukuza uchumi na maendeleo ya viwanda, kilimo, biashara na elimu ya Afrika.

Kupambana na mabaki ya ukoloni na kuhakikisha heshima na uhuru kamili kwa nchi zote za Afrika.

SEHEMU B (Alama 30)

Jibu swali moja (1) kutoka katika kila kipengele.

Kipengele I: Jiografia

11. Fafanua mambo matano yanayosababisha mtawanyiko wa shughuli za kiuchumi nchini Tanzania.

Tofauti ya rasilimali – Shughuli za kiuchumi hujikita zaidi kwenye maeneo yenye rasilimali nyingi kama vile madini, ardhi yenye rutuba au maeneo ya bahari.

Miundombinu – Maeneo yenye barabara, umeme na mawasiliano mazuri huvutia uwekezaji wa shughuli za kiuchumi.

Tofauti za hali ya hewa – Maeneo yenye mvua ya kutosha na joto la wastani hufaa kwa kilimo, tofauti na maeneo ya jangwa.

Sera za serikali – Maeneo ambayo serikali imewekeza zaidi miundombinu au viwanda huwa na shughuli nyingi za kiuchumi.

Msongamano wa watu – Shughuli nyingi za biashara hujikita maeneo yenye watu wengi kwa kuwa ndipo kuna soko la bidhaa na huduma.

12. Kwa kutoa mifano, bainisha mambo matano ambayo husababisha uchafuzi wa mazingira tunayoshi.

Utupaji hovywa wa taka – Maeneo ya mijini mara nyingi hutupwa taka bila mpangilio, kama plastiki, chupa au taka ngumu.

Moshi kutoka viwandani – Viwanda hutoa gesi hatarishi kama sulfuri dioksidi, ambayo husababisha hewa chafu.

Matumizi ya mbolea na viuatilifu – Hutiririka kwenye maji ya mito na kuharibu viumbe wa majini.

Uchimbaji wa madini – Huharibu ardhi, kusababisha mmomonyoko na kutoa kemikali za sumu ardhini.

Ukataji miti ovyo – Hupunguza uwezo wa mazingira kuhimili joto, mvua na kusababisha mmomonyoko wa ardhi.

Kipengele II: Historia

13. Eleza chimbuko la binadamu hatua kwa hatua kulingana na mtazamo wa wanasayansi.

Kulingana na wanasayansi, binadamu alianza kutokea kutoka kwa viumbe wa zamani waliokuwa na sifa zinazofanana na nyani.

Hatua ya kwanza ilikuwa Australopithecus – alikuwa akitembea kwa miguu lakini mwenye ubongo mdogo. Hatua ya pili ilikuwa Homo habilis – alianza kutumia zana rahisi za mawe na alikuwa na uwezo wa kuwasiliana.

Hatua ya tatu ilikuwa Homo erectus – alianza kutumia moto na kuishi katika makundi yenye shirika zaidi.

Hatua ya nne ilikuwa Homo sapiens – binadamu wa kisasa, mwenye ubongo mkubwa, lugha ya kuwasiliana na maendeleo ya utamaduni.

14. Bainisha mambo matano yaliyotokea ndani ya Bara la Afrika ambayo yalichochea harakati za kudai uhuru miongoni mwa nchi za Kiafrika katika nusu ya kwanza ya karne ya ishirini.

Unyonyaji mkubwa wa rasilimali za Afrika na ukandamizaji wa haki za Waafrika na wakoloni ulizua hamasa ya kujikomboa.

Kuibuka kwa vyama vya kisiasa kama TANU, CPP, ANC vilivyohamasisha wananchi kuhusu umuhimu wa uhuru.

Kuongezeka kwa watu waliopata elimu waliosambaza fikra za ukombozi na utaifa barani Afrika.

Mauaji na manyanyaso ya ukoloni kama yale ya Mau Mau Kenya na Vita vya Maji Maji yalizidisha hasira kwa wakoloni.

Kuathiriwa na harakati za ukombozi katika sehemu nyingine za dunia kama India, Vietnam na Marekani ambapo walipewa msukumo wa kupigania uhuru.

SEHEMU C (Alama 30)

Jibu swali moja (1) kutoka katika kila kipengele.

Kipengele I: Jiografia

15. Tathmini mambo matano ambayo mwalimu wa somo la Jiografia anatakiwa kuzingatia kabla ya kutumia Ziara kama mbinu mojawapo ya kufundishia.

Awe na malengo mahsusi ya ziara yanayoendana na somo.

Atathmini gharama za usafiri na mahitaji ya wanafunzi.

Apate kibali rasmi kutoka kwa uongozi wa shule au mamlaka husika.

Ahakikishe usalama wa wanafunzi kwa kupanga usimamizi na walinzi.

Aandae nyenzo za kufundishia kama vitabu, daftari na maswali ya kufuatilia somo baada ya ziara.

16. Eleza hatua ambazo mwalimu wa somo la Jiografia anapaswa kuzingatia wakati wa kutumia njia ya ‘fikirisha, jozisha, wasilisha’ kama njia ya kufundishia.

Fikirisha – Mwalimu huanza kwa kutoa swali au picha ya kuchochea fikra ili wanafunzi wafikiri binafsi.

Jozisha – Mwalimu huunda makundi na kuagiza wanafunzi kujadiliana kwa pamoja kuhusu jambo walilofikiria.

Wasilisha – Makundi huwasilisha maoni yao darasani na mwalimu huongoza majadiliano kwa kuunganisha hoja.

Mwalimu hutoa mrejesho wa kitaaluma ili kuimarisha uelewa wa wanafunzi.

Mwishoni hufanya tathmini ya somo kwa kuuliza maswali au kutoa kazi ya kuandika.

Kipengele II: Historia

17. Fafanua sababu zinazofanya njia ya kunakili nukuu za somo kuwa miongoni mwa njia mbaya katika ufundishaji wa somo la Historia.

Huwafanya wanafunzi kuwa watazamaji badala ya kushiriki kikamilifu katika somo.

Huwafanya wanafunzi kuchoka na kupoteza hamasa ya kujifunza.

Hupunguza ubunifu wa mwanafunzi na kumfanya kuwa tegemezi.

Haichochei kufikiri bali inasisitiza kuhifadhi mambo bila kuelewa.

Haidumishi uelewa wa kina kwa kuwa mwanafunzi husahau haraka.

18. Eleza faida zisizopungua tano za kutumia njia shirikishi katika kufundishia somo la Historia.

Huongeza ushirikiano na majadiliano miongoni mwa wanafunzi.
Huchochea fikra za kina na uelewa wa kina wa masuala ya kihistoria.
Hufanya somo kuwa la kuvutia na lenye uhai darasani.
Husaidia kufundisha historia kwa njia ya hadithi, picha, michezo ya kuigiza.
Huwasaidia wanafunzi kuwa na maadili ya uongozi na ushirikiano.